

Stav a ohrozenie národných parkov

Tatranská konferencia ochrancov prírody, ktorej zameranie výstižne charakterizuje jej motto „Ochranou a šetrným využívaním prírodného a kultúrneho dedičstva k prosperite a trvale ekologicky udržateľnej budúcnosti horských a podhorských oblastí“, konala sa v dňoch 23. – 25. 10. 1992 v Liptovskom Hrádku.

Organizátorom podujatia, na ktorom sa zúčastnilo viac ako 70 odborníkov zo 6 krajín, bol Slovenský zväz ochrancov prírody a krajiny v spolupráci s WWF, nadáciami Environmental Partnership a Zelená alternatíva, Spoločnosťou pre trvale udržateľný život, Strednou lesníckou školou v Liptovskom Hrádku, za podpory správ TANAP a NAPANT, ako aj Mestského úradu v Ružomberku.

Odborným garantom konferencie bol prof. Ing. Rudolf Midriak, DrSc. z Fakulty ekológie Technickej univerzity vo Zvolene, člen VV SZOPK. Okrem jeho zásadného prejavu v plenárnej časti konferencie odzneli príspevky ďalších domácich i zahraničných odborníkov.

Podujatie malo pomerne netradičnú štruktúru, pozostávalo z odborných exkurzií do záujmového územia, úvodných vystúpení, plenárneho zasadania s odbornými referátmi, štyroch pracovných skupín (workshopov), verejného stretnutia s predstaviteľmi samosprávy, štátnej správy a s občanmi podtatranského regiónu, spojeného s ad hoc výstavami a distribúciou informačno-propagačných materiálov, ako aj premietaním filmov a napokon s tlačovej konferencie.

Účastníci konferencie prijali nasledujúce závery a odporúčania, ktoré by mali dostať širokú publicitu.

Mikuláš Huba

Stav národných parkov, prírodné ohrozenie a antropogénne vplyvy na chránenú prírodu a krajinu vysokých hôr a podhorí

Vysoké pohoria so zreteľom na svoju veľkú nadmorskú výšku, strmú svahov, extrémne klimatické podmienky, ako aj na labilnosť svojho prostredia, sú vystavené vysokému stupňu ohrozenia povrchu prírodnými deštruktívnymi procesmi. Ide najmä o erózne a lavínové ohrozenia.

Na základe zhodnotenia intenzity možnej erózie (na miestach, kde nie je pôda chránená lesom, pôdoochrannou účinnou vegetáciou, ani nijakými protieróznymi zábrami) musíme konštatovať, že väčšiu časť územia Tatier a Nízkych Tatier ohrozuje veľmi silná erózia s možným odnosom

pôdy od 0,7 do 1 cm za rok. V Tatrách (Západných, Vysokých a Belianskych) je takto ohrozené 74 % a v Nízkych Tatrách 54 % celkovej rozlohy. Táto hrozba znamená so zreteľom na nepatrnú tvorbu pôdy nebezpečenstvo straty celého pôdneho plášťa po odstránení vegetačnej pokrývky na ploche horských lesov za obdobie 80–100 rokov, v kosodrevinovom stupni za 50–80 rokov a najvyššie na holiach v alpínskom stupni dokonca už za 25–50 rokov. Aj Podtatranská kotlina je ohrozená priemerným možným odnosom 0,4 cm za rok.

V Tatrách je 8600 lavínových plôch s viac ako 1040 stálymi lavínovými dráhami, z ktorých polovica vniká hlboko do územia horských lesov. Nízke Tatry majú 2700 ha lavínových plôch na 415 stálych lavínových dráhach, pričom z týchto dráh zasahuje do lesa až 82 %. Zväčša totožne s lavínovými dráhami sa vyskytujú vo vysokých pohoriach aj sutinové prúdy, ktoré svojou ničivou silou patria medzi najnebezpečnejšie deštruktívne procesy. Takýchto dráh je na území Tatier a Nízkych Tatier vyše 900. V súčasnom období je rozličnými formami rozrušovania povrchu (eróziou, lavínami a pod.) poškodených vo Vysokých Tatrách 61 %, v Západných Tatrách 47 %, v Belianskych Tatrách 37 %, v Ďumbierskych Tatrách 31 % a v Kráľovohorských Tatrách 24 % rozlohy územia. Tieto čísla sú varujúce, lebo človek môže svojou činnosťou tento rozsah poškodenia povrchu ešte zväčšovať. So zreteľom na toto ohrozenie a existujúce vzácne hodnoty živej a neživej prírody sa naša spoločnosť rozhodla vyhlásiť územia Tatier a Nízkych Tatier za národné parky.

Okrem ohrozenia národných parkov imisiami vzrastá stupeň prírodného ohrozenia predovšetkým v dôsledku neúnosného sprístupňovania tohto územia pre jednotlivé ľudské aktivity (stavebnú, dopravnú, neusmerňovanú návštevnosť, hromadné podujatia, zber prírodnín, športové aktivity a pod.). Obzvlášť nebezpečné sú tie činnosti človeka, ktoré znamenajú plošné zásahy do terénu a prírodných ekosystémov, oslabujúce plnenie mimoprodukčných funkcií lesov a významne narúšajúce vodnú bilanciu územia, lebo ich následkom je predovšetkým zvýšený neproduktívny a navyše erózne škodlivý povrchový odtok. Preto v chránených územiach vysokých pohorí nie je možné takéto aktivity pripustiť.

Medzi osobitne škodlivé patria najmä hromadné výstupy na vrcholy, vrcholné športové podujatia, predovšetkým zimné olympijské hry (vyžadujúce okrem odlesnenia i veľkoplošné terénne úpravy pri výstavbe lyžiarskych tratí a ostatných technicko-stavebných zariadení), ale aj neusmerňovaný zber prírodnín (lesných plodov, húb, liečivých rastlín a pod.). Tieto aktivity nielenže vysoko prekračujú hranice ekologickej únosnosti krajiny, ale sú aj vážnou hrozbou pre cenný genofond rastlín a živočíchov.

Stanovisko k usporadúvaníu masových akcií (v tomto prípade ZOH) v národných parkoch

Pri rozhodovaní o kandidatúre na ZOH v prípade národných parkov možno postupovať dvoma spôsobmi:

1. možnosť – *Rozhodnutie na základe odborných posudkov* stanovenia miery poškodenia ŽP podľa EIA.
2. možnosť – *Politické rozhodnutie*. Ten, kto ho bude podporovať, dopúšťa sa porušenia zákonov č. 11/48 Zb. o TANAPe, č. 1/55 Zb. o štátnej ochrane prírody, č. 138/74 Zb. o vodách, č. 100/77 Zb. v znení 510/91 Zb. o lesoch, č. 17/92 Zb. o životnom prostredí. V konečnom dôsledku aj Ústavy SR, ďalej nariadenia vlády č.

119/78 Zb. o NAPANTe, ako i krokov, ktoré si stanovila vláda SR na odstránenie ekologických škôd v národných parkoch Slovenska, svojimi uzneseniami č. 300/90 a 658/90 vo vzťahu k programu starostlivosti o TANAP a uznesenie vlády č. 71/91 vo vzťahu k NAPANTu.

V prípade podpory kandidatúry na ZOH zo strany orgánov štátnej správy a vlády SR sa vytvára precedens porušovania zákonov a iných právnych noriem, zameraných na ochranu prírody, krajiny a národných parkov na území Slovenska.

Koncepcia ochrany prírody a trvale udržateľného rozvoja (TUR) tatranskej oblasti

Problémy tatranskej oblasti sa musia riešiť koncepčne v dlhodobom časovom horizonte tak, aby sa zabezpečila ochrana prírody a trvale udržateľný rozvoj (TUR), resp. spôsob života celého regiónu. Treba najmä:

A. Minimalizovať vonkajšie negatívne vplyvy:

- Minimalizovať atmosférické imisie a depozície škodlivých látok zo zdrojov, ktoré sú mimo tejto oblasti.
- Minimalizovať tranzitnú dopravu a usmerniť ju tak, aby prinášala čo najmenšie negatívne efekty.
- Minimalizovať turistiku, ktorá je v rozpore s ekologickou únosnosťou krajiny.
- Vylúčiť, alebo aspoň minimalizovať čerpanie neobnoviteľných zdrojov, určených na použitie mimo tatranskej oblasti.

B. Zabezpečiť optimálne funkcie krajiny, najmä:

- Prísnu ochranu vzácnych súčastí prírody a krajiny.
- Záchranu biologickej diverzity krajiny,

t. j. druhového bohatstva živočíchov a rastlín.

- Podporu a zvýšenie ekologickej stability v regionálnom aj celoeurópskom meradle.
- Príležitosť na rekreáciu, turistiku a šport s ťažiskom mimo územia národných parkov.
- Liečebné a relaxačné služby a funkcie.
- Vytváranie pracovných príležitostí pre miestnych obyvateľov s ohľadom na environmentálnu jedinečnosť regiónu.
- Zdravé životné prostredie zodpovedajúce podmienkam na bývanie, výchovu, vzdelávanie, kultúru a zdravotnú starostlivosť pre miestne obyvateľstvo i návštevníkov.
- Zachovanie kultúrneho bohatstva a celkového rázu krajiny (vrátane ľudovej architektúry, remesiel, zvykov atď.).
- Produkciu obnoviteľných pôdnych zdrojov, najmä drevnej hmoty, so zabezpečením systematickej obnovy.
- Ekologicky únosné poľnohospodárstvo, produkujúce poľnohospodárske výrobky pre výživu, aj pre energetické a priemyselné účely.
- Ochranu vodných zdrojov a zabez-

pečenie zásobovania pitnou vodou.

- Recyklovanie odpadov.
 - Zachovanie a podporu estetických a emotívne pôsobiacich vlastností krajiny.
- Všetky tieto funkcie musia byť zosúladené tak, aby sa navzájom podporovali; najmenšia hypertrofia jednej z nich môže veľmi negatívne ovplyvniť všetky ostatné.

C. *Rešpektovať základné princípy trvale udržateľného rozvoja tatranskej oblasti*, čo predovšetkým znamená:

- Návrat k tradičným hodnotám.
- Podpora tradičných remesiel, ekologicky neškodného priemyslu a energetiky s využitím miestnych, najmä obnoviteľných zdrojov surovín.
- Podpora vytvárania regionálnych, relatívne uzavretých cyklov výroby a spotreby, ktoré minimalizujú toky energie a surovín (a tiež objem dopravy) a zároveň umožňujú recyklovať odpady, alebo ich aspoň ekologicky neškodne uložiť.
- Podpora ekologickej únosnej dopravy, napríklad vhodným kombinovaním železničnej dopravy, cyklistických a peších chodníkov, jazdectva a dopravy kónskými poťahmi.
- Podpora rozvoja agroturistiky, kombinujúcej ubytovacie a reštauračné služby s miestnym poľnohospodárstvom a tradičnými remeslami.
- Dôkladné poznanie a dôsledné rešpektovanie limitov ekologickej únosnosti krajiny.
- Rešpektovanie potrieb a záujmov obyvateľov podtatranskej oblasti.

D. *Nástroje na presadenie koncepcie TUR tatranskej oblasti:*

- **Legislatívne nástroje:**
 - Podstatne zlepšiť legislatívnu ochranu prírody.
 - Integrovať princíp vyhodnocovania vplyvu rôznych činností na životné prostredie (EIA) do celého právneho poriadku.
 - Vytvoriť priestor pre zodpovednú samosprávu.
- **Inštitucionálne nástroje:**
 - Dobudovať štátnu správu, ktorá zabezpečí odbornú starostlivosť o ŽP a oddelí ju od riadenia hospodárskych činností.
 - Vybudovať sieť monitorovania stavu prírody a životného prostredia, nezávislú od štátnej správy a samosprávy, ako základný zdroj informácií pre roz-

hodovanie na všetkých úrovniach a pre všetkých občanov.

- Vybudovať systém riadenia (management) TUR tatranskej oblasti.
- Regionálne plánovanie ako základný prostriedok prípravy a presadzovania koncepcie TUR (resp. spôsobu života).
- Tvorba ekonomických nástrojov, podporujúcich činnosti:
 - daňové nástroje,
 - úverový systém,
 - účelové granty.

E. Zabezpečiť systematickú prípravu a presadzovanie koncepcie TUR tatranskej oblasti.

- Celý proces by mal organizovať štát, gestorom by malo byť MŽP SR.
- Vytvoriť, čo najrýchlejšie prierezový pracovný tím (so širokým expertným zázemím), zložený z vedcov, pracovníkov štátnej správy, samosprávy a občianskych združení.
- Založiť dlhodobý projekt TUR tatranskej oblasti (ak je možné spolu s Poľskom – na základe medzištátnej zmluvy).
- Požiadat československé i medzinárodné organizácie (vrátane IUCN, WWF, FOE-I, Radu Európy, UNESCO a pod.) o spoluprácu pri príprave

a presadzovaní koncepcie TUR tatranskej oblasti.

Cesta dlhodobej prosperity regiónu pod Tatrami vychádza z princípov:

- Vychádzať z pôvodných tradícií, využiť kultúrne i materiálne dedičstvo. Vyznávať

filozofiu skromnosti a postupnej prirodzenej prosperity.

- Poznať potenciál regiónu, zdroje pre život, ich ohraničenia a stupeň devastácie. Hľadať východiská pre obnovenie zdevastovaných zdrojov.

- Hľadať zdroje zamestnanosti v kvalite domáceho prostredia, rozvoji osobnej podnikavosti, obnove pôvodných, tradičných hodnôt. Uvedomiť si tieto hodnoty a byť na ne hrdý.

- Sú dve nezlučiteľné cesty vývoja, líšiac sa svojou mierkou: masový alebo alternatívny turizmus. Budovanie infraštruktúry je pre obe cesty diametrálne odlišné. V našich podmienkach podceňiť otázku miery znamená zničiť tradičné hodnoty definitívne.

- Alternatíva masových podujatí znamená zmenu režimu stabilnej celoročnej zamestnanosti v domácom prostredí na režim sezónnej zamestnanosti pre migrujúcich brigádnikov.

- Nástrojom uskutočnenia alternatívy trvale udržateľného rozvoja je jednak vznik profesionálneho managementu na komerčnom základe, jednak vytvorenie informačných kanálov smerom k a od nevládných ochranných a svojpomocných organizácií, využitie ich odborného potenciálu a zahraničných kontaktov. Tatranská konferencia je prvým krokom k vzniku takýchto štruktúr.

Ekologická výchova, interpretácia a propagácia pozitívnych rozvojových alternatív na verejnosti

Jednou z foriem ekologickej výchovy uskutočňovanej Slovenským zväzom ochrancov prírody a krajiny je nová aktivita a iniciatíva zameraná na vysvetľovanie a podporu alternatívneho rozvoja Podtatranského regiónu v smere trvale udržateľného rozvoja – v zmysle rešpektovania potenciálu krajiny a jej pozitívneho managementu.

Slovenský zväz ochrancov prírody a krajiny sa preto bude snažiť spojiť odborníkov zaoberajúcich sa problematikou ochrany prírody a alternatívneho vývoja do spolupracujúcich expertných skupín a vytvoriť zázemie dobrovoľných spolupracovníkov z členov SZOPK a ďalších podporných ochranných skupín.

Pre alternatívu trvale udržateľného rozvoja Podtatranského regiónu sa musia vytvoriť aj dostatočné finančné zdroje. SZOPK sa bude snažiť prispieť k získaniu zdrojov aj prostredníctvom rôznych environmentálne orientovaných nadácií. Súčasne sa však obraciame aj na vládu Slovenskej republiky, aby tento alternatívny vývoj podporila. Keďže sa už uvoľnili 2 mil. Kčs na proolympijské štúdie, žiadame o uvoľnenie rovnakej sumy na štúdie alternatívneho rozvoja Podtatranského regiónu. Špičkoví odborníci, spolupracujúci so SZOPK, sú ochotní stať sa ich garantmi.